

a tanítás-tanulás, a társadalmilag hasznos munka, a társas-közösségi élet (közéletiség), a szabadidőtevékenység (*Gáspár* – könyvében – eleinte kihagyja a gazdálkodást a „reáltevékenységek” közül, de későbbiekben pótolja mulasztását). Ezek a tevékenységek (egymást is áthatva) teszik a teljes embert; az „emberi teljesség” e tevékenységekben realizálódik, s lesz önmaga megalkotója.

Gáspár új szintézist keres, szintetikus nevelésméletet (mint korábban például *Weszely*), amely magába ötvözi, szervessé avatja mindazt, ami a más-más pedagógiákban jó és előremutató volt. Kitüntetett hely illeti meg ebben a szintézisre törekvésben a múlt pedagógiai örökségéhez való pozitív viszonyt. Az új nem a régi mindenestől való eltörléséből születik; ellenkezőleg: kamatoztatni lehet és kell a jelen-, és jövő-építésben mindazt, ami a múltban már felfedezett és becsesnek bizonyult. „Számomra ma már nyilvánvaló, hogy a pedagógia, (a nevelésmélet) számára létezik értékálló, követhető, alkalmazható orientáció, ez pedig nem más, mint a pedagógia maradandó vívmányainak korszerű szintézise.”

Gáspár hitvallása: „A nevelési rendszer kezdeti felülről-szabályozottsága elkerülhetetlen szükségesség. Mindaddig nélkülözhetetlen a direkt, vezérlésre emlékeztető pedagógiai irányítás, ameddig az öntevékenység, az önirányítás, az önkormányzás minimális feltételei a gyermekközösségben nem alakulnak ki. Ez azonban különös pedagógiai érzékenységet kíván, mert az öntevékenységre való képesség csak a rendszeresen gyakorolt öntevékenység körülményei között jöhet létre. Már a reformpedagógia megfogalmazta azt a ma is érvényes szabályt, hogy a pedagógus semmit se végezzen el, amit a gyerekek maguk is el tudnak végezni. A mindjobban kibontakozó önszabályozó (önkormányzó) tevékenység a nevelési rendszer fejlődésének célja és eredménye is.

Gáspár László kitűnően érzékeli az idő-tényező jelentőségét a pedagógiai munkában. Köztudott, de eléggé fel nem becsülhető, hogy idő-ökonomiai érzéke vezeti el a komplexekhez, a komplex tárgyakhoz, – végső soron a projekt-pedagógiához – a hagyományos tantárgyi rendszer átértékeléséhez, a „művelődési tömbökhöz”, a tantárgyi integráció „varázslatához”. Az integrációt lehet szidni, irreálisnak tartani; egyet nem lehet: kikérülni. A jövő errefelé vezet.

Gáspár – többek közt – új integrált tantárgyi rendszert alkotott (természetesen munkatársaival), jelentős lökést adva (ezzel is) pedagógiai közgondolkodásunknak.

A 165 (175) oldalas könyv nem magányos, de kiemelkedő teljesítménye az örökségét hagyó, önmagát odaadó *Gáspár Lászlónak*, újabb pedagógiai irodalmunknak. Élve, vagy halva: *Gáspár Laci* egyik meghatározó egyénisége volt és marad neveléstudományunknak.

Faludi Szilárd

Kékes Szabó Mihály és Pukánszky Béla: Tanárképzés a kolozsvári-szegedi Ferenc József Tudományegyetemen (1872–1934)

A tantervmélet forrásai 20. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 1998. 324 o.

Az Országos Közoktatási Intézet *A Tantervmélet Forrásai* sorozatban megjelent kötetei között ez a 20. kötet megkülönböztetett figyelemre érdemes az újabb tanárnemzedék számára. Nemcsak azért, mert a történelmi Magyarország valamennyi középfokú iskolájában, gimnáziumokban és szakiskolákban (felső-kereskedelmi, fa- és fémipari, más szakiskolában) Pozsonytól Brassóig, Csurgótól Ungvárig mindenütt találkoztunk olyan tanárokkal, akik a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Tanárképző Intézetében végeztek, hanem azért is, mert a tanári munka igen fontos alapja az oktatás didaktikai elméletének és gyakorlatának az ismerete. Napjaink oktatási liberalizációjának igen elhanyagolt területe ez, talán úgy is mondhatnánk, hogy szinte szándékosan mellőzött területe, holott mint minden mesterségnek, úgy a tanári munkának a tudatos, szervezett kereteit adja, amire nélkülözhetetlenül szükség van még akkor is, ha az új tanárnemzedék szakmai ismeretekben, tárgyának tudásában otthonos. A kötet bevezető – igen alapos tanulmánya: Oktatásméleti koncepciók és a tanárképzés gyakorlata a kolozsvári-szegedi Egyetemen (1872–1934) (5–51. o.) hivatkozik *Schneller István*:

Egyetemi tanügyi irányzatokról (*Magyar Pedagógia*, III. Bp. 1910. 53–56) szóló tanulmányára, melyben *Szamosi János* (1840–1909) ide vonatkozó megállapítását idézi, miszerint gyakorlati felkészítés – gyakorló iskola – nélkül csak fél munkát végezhet a tanárképző intézet. *Szamosi* szerint „életkérdés” a bölcsészet, nyelv- és történelemtudományi, valamint a mennyiség- és természettudományi karra nézve, hogy tanárjelöltjei alapos képzésű szakembereké váljanak, a didaktikai és metodikai eljárásokat helyesen tudják alkalmazni (17. o.). Ma hozzátehetjük ehhez, hogy a tanári munkának, mint nevelői munkának másik területe a nevelés, ami ma, hasonlóan a didaktikai-metodikai munkához, elég elhanyagolt területe az iskolai munkának. Erre pedig a *Szamosival* egyidőben volt kolozsvári professzor, *Felméri Lajos* (1840–1894) hívta fel a figyelmet, szakítva az addig nálunk szolgáló német egyoldalú oktatási szemlélettel, mondván: „az ember olyan társas lény, aki minden nélkül ellehet, de ember nélkül és nevelés nélkül nem”. A hivatkozott kolozsvári Tanárképző Intézetből kikerült tanárok (kik közül néhányan e sorok írójának is tanárai voltak) oktatói és nevelői munkájának szoros egységére, s ebben támaszkodott külföldi tanulmányútjainak tapasztalataira, a meginduló gyermektanulmányi, gyermeklélektani érdeklődésre. Ma ez is elhanyagolt területe a tanárok felkészítésének. A *Felmérit* követő *Schneller István* (1847–1939) hangsúlyozottan tanította a tanárjelölteket arra, hogy a pedagógusnak figyelembe kell vennie a gyermek lelki életének sajátosságait. Itt nem a pszichotechnikai felmérések exakt eredményeit emeli ki, hanem a gyermek lelki életének megismerését, a gyermek személyiségéhez kötődő nevelésre gondolt. Didaktikájában is szembelyezkedett *Herbart* formális didaktikai felfogásával, s a kultúranyagba való érzelmi beleélés fontosságát hangsúlyozta. A tanulmány befejező része „Szintézis és továbbképzés – Imre Sándor didaktikája” címet viseli, melyben *Imre Sándor* (1877–1945) individuális és szociális pedagógiai szintézisének ismertetésében olvasunk már a *Nagy László* (1857–1931) munkássága (életműve) révén intézménnyé vált gyermektanulmányi szempontoknak az iskolai oktató-nevelő munkában való szerepéről is.

A könyv e bevezető összefoglalás után szemelvénygyűjteményt ad *Szamosi János*, *Felméri Lajos*, a kolozsvári Kegyes-Tanítórend tanárképzési dokumentumaiból, *Schneller István* írásaiból, melyet a „Beszámoló és javaslat a kolozsvári Gyakorló Középiskola 1917/18. évi működéséről” szóló fejezet követ, végül az *Imre Sándor* írásaiból való szemelvények zárják a kötetet egy összefoglalással.

Ezekből a szemelvényekből néhány gondolatot emelünk ki, hogy felhívjuk a figyelmet az iskolai munka oktatási-nevelési sarkkérdéseire.

I. A kiadvány szerkesztői a kolozsvári Tanárképző Intézet kialakulása történeti folyamata szerint válogatták össze a szemelvényeket, amelyek a megindulástól 1917–18-ig – intézménnyé szerveződésig –, de azon túl is, a Trianon utáni szegedi folytatásában 1934-ig mutatják be szervezeti kereteinek kiépülését és tartalmi munkájának tantárgyakra lebontott gyakorlati munkáját. Előbb *Szamosi János* két közleményét olvassuk, egyiket 1872-ből, másikat 1886-ból. A két közlemény közötti időbeli különbség *Szamosi* a kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásának változása is. Míg az elsőben – Még néhány szó a középtanodai tanárok paedagógiai kiképzésének kérdéséhez – című írásában kritikái vizsgálódás alá veti a *Ziller-féle* magán gyakorló iskolát, az ilyennek az egyetemmel való összekötését kivihetetlennek tartja. Elégségesnek látja a végzett tanárjelöltek próbaévből szerzett gyakorlatát. A másik szemelvényben, „Beszéd, mellyel Szamosi János rektori székét elfoglalta és az 1886/87. tanévet megnyitotta” – részlet –, már abból indul ki, hogy „A középiskolák rendszere hozza magával, hogy a középiskolai tanároknál a szakismeretekkel be nem érhetjük”. A továbbiakban „A filozófiát és pedagógiát illetőleg a fősúlyt szintén a gyakorlatokra kívánom helyezni...” A próbaéves intézményt ekkor már csak mint kiegészítőt kívánja fenntartani. Az 1872. évi XIX. tc. 3. §-a alapján az egyetem bölcsészet-, nyelv-, és történelemtudományi és mennyiség- és természettudományi karaihoz kapcsolva felállították már a tanárképző intézetet. *Szamosinak* az a problémája, hogy ezek mennyiben felelnek meg az igényeknek. „Tanárképzésünkre nézve tehát – mondja – égető szükség a filozófiai és pedagógiai gyakorlatok szervezése és egy gyakorló iskola beállítása”. Abban igaza van, hogy „A törvényhozás, a kormány, egyetemek és tanárképzők, vizsgálóbizottságok és gyakorló iskolák elkövethetnek mindent, ami szépet és jót, szükségest és hasznost középiskoláink érdekében csak kigondolni lehet, de mind hiába, ha tanárjelöltjeink kebeléből hiányzik a valódi hivatás és kötelességérzet.” Ez a gondolat az érettségizettek továbbtanulásának demográfiai körülményei szerint ma nagyon időszerű.

II. *Felméri Lajostól* 4 szemelvényt ad a kötet: (1) Az iskolázás jelene Angolországban (A vallás- és közoktatásügyi m-kir. miniszterhez intézett jelentés, Budapest, 1881. I. kötet 259–261. II. kötet: 173–215, 290–292, 380–382 o.). Ezzel kapcsolatosan összeveti az angol és hazai vizsgáztatási rendszert, (2) A próbaévesek gyakorló tanfolyama (Középiskolai-Tanáregyesületi Közlöny XVII. évf. 1883/84. 7. sz. 394–401. o.) Ebben közli

a Kolozsvárt felállítandó gyakorlati (pedagógiai didaktikai) tanfolyam Szervezeti Szabályzatát, (3) A leánygimnázium című cikket (Nemzeti Névelés XIII. évf. 1892. VII. füzet 285–292. o.), (4) Tantárgyak, A neveléstudomány kézikönyve 2. jav. kiadás Kolozsvár, 1890. 445–46. o.) című részt. Minket első sorban a 2. közlemény érdekel, melyben a próbaévesek gyakorló tanfolyamáról ír. Azt mondja erről, hogy „A gyakorló tanfolyam a tanárnevelő intézet valódi laboratóriuma lenne arra hivatva ahol illetékes szakember vezetése alatt megszokja a tanárjelölt azoknak az elveknek a gyakorlati alkalmazását, amelyeket annyiszor hallott”. Okvetlenül szükségesnek látja a gyakorló iskola szervezését vagy annak helyettesét: gyakorló tanfolyamot. A Szervezeti Szabályzat szerint a szakvizsgát sikerrel letett tanárjelölt még egy évet pedagógiai tanulmányok mellett didaktikai gyakorlat szerzésére fordítani köteles, amelyet a m.k. minisztérium által kijelölt iskolában kell eltöltenie. Vezetőtanár fogja össze a tanárjelölt egyetemi és gyakorlóiskolai tanulmányait, munkáját. A tanárjelölt gyakorlati munkáját előre is és utólag megbeszéli vele. Egyben módja van a tanárjelöltnek az iskola könyvtárát, szertárait használni. Hozzátehetjük, hogy a jó tanár készületlenül nem megy az órára. (Ma, az iskolai munka úgynevezett liberalizációja idején nagyon hasznos volna a szakfelügyelet és az igazgatói hospitálás.) *Felméri Lajos* hivatkozott munkáiban (A neveléstudomány kézikönyve) kifejti a tantárgyak nevelési szerepét is. Mái is vezetőm és irányítóm iskolai munkámban, a tanításban az egykor a kolozsvári Tanárképző Intézetben végzett magyar-latin szakos osztályfőnököm órávezetése, akinél még az is ki volt dolgozva, hogy milyen kérdést tesz fel a kitűnőknek és milyent a gyengébb tanulóknak.

III. A könyv elég terjedelmes része foglalkozik a kolozsvári Calasantinum történetével, (137–171 lapokon) az 1892. évi kormánytanácsi határozattól 1896-ig. Ebben hangsúlyozottan szerepel a nevelés és oktatás eredményessége szempontjából a gyakorlati felkészítés a tanári hivatásra. Úgymond a Piarista Tartományfőnökség kiadott Tájékoztatója, hogy „Csak oly nevelő-tanár képes szellemet, életet önteni előadásába és tanítását a száraz ismeretközlés szűk köréből az ifjúság egész szellemi és erkölcsi világát átölelő magasabb színvonalra emelni, aki nemcsak azzal van tisztában, amit elő akar adni, hanem az eszközökkel és módokkal is, miképpen kell valamit úgy előadni, hogy az ifjak teljesen elsajátítsák, s amit elsajátítottak, az ne holt ismeretanyag, hanem szellemi erejükre ébresztő, önállóságukra rendszeresen fejlesztő, egyéni lelkiükre s gondolatvilágukra termékenyítő és képző hatású legyen”. A rendkormány kötelezővé tette a rendi tanárjelöltekre a Budapesten és Kolozsváron megszervezett tanárképző intézetek látogatását, hogy szaktárgyaikban gyakorlatibb kiképzést kapjanak. (139. o.) Foglalkozik a Tájékoztató (a) A nevelés-oktatás gyakorlati módjaival, (b) eszközeivel. Az előzőre vonatkozólag a rendtagok egyéni közvetlen és kötetlen felkészítését adja, amikor a szakvezető tanár átadja módszereit mind az új anyag tanítására, mind az előadottak tanulók általi megértéséről való meggyőződésére, mind a számonkérésre vonatkozólag egészen a tanulók szüleinek tájékoztatásáig a tanulók előmeneteléről. Szól – és ez nagyon fontos – a tanári magatartásról, a türelemről, jóindulatú segítségéről, hogy a tanulók ne kényeszernek lássák a tanulást. Ezt nevezzük pedagógiai szeretetnek.

A másik kérdésben a könyv tantárgyanként foglalkozik a segédanyagokkal, könyvtárak, szertárak, gyűjtemények használatával, tanulmányi kirándulások szervezésével (pl. a táj faunájának megismerésére), a tanulók jegyzetelésre való megtanításával. Megismerjük a szemelvényből a gyakorlati tanárképző szervezetét, ügyrendjét, ahogyan ez Budapesten, Kolozsváron, Nyitrán megvalósult. Közli a szemelvény a szakcsoportokat is, ezek 1896-ra épültek ki a nevezett intézetekben.

IV. *Schneller István* írásai között közli a könyv *Schneller* középiskolai reform-tervezetét, az 1898-ban németországi egyetemeken és középiskolákban gyűjtött tapasztalatait, hangsúlyozza a *Herbart-féle* didaktikai formalizmus tarthatatlanságát, elmondja véleményét a gyakorló középiskolákról. „A tanárképzésről” a Magyar Paedagógia 1899. VIII. évf. 8. számában megjelent beszámoló jelentésében azt írta, hogy Németország összes egyetemén nincs egyetlen egy olyan gyakorló iskola, amely az egyetemmel szerves kapcsolatban lenne. A régebbi gyakorló iskolák, mint a *Herbart*, *Stoy*- és *Ziller*-féle, a *Rein* és *Schiller*-féle iskolák demonstráló, elméletet igazoló, kísérleti iskolák. „A német egyetemi tanárok a gyakorlati irányt egyenesen gyanús szemmel nézik”. Foglalkozik a nevelés és oktatás folyamatának vizsgálatával. Ellene van a tárgyi koncentrációnak. Veszélyesnek tartja a gyakorlati iskolák egyetemen való állandósítását, azok külön gimnáziumok kell legyenek, mint amilyenekre van példa mind a protestáns, mind a katolikus iskolarendszerben. A gimnáziumi szemináriumok feladata az egyetemek elméleti oktató munkája mellett a gyakorlat megvalósítása, így ezek az intézmények mintegy áthidaló szerepet töltenek be. Ez a porosz minta. Az „Elvi megokolás” című bevezető részben foglalkozik *Schneller* a középiskolák helyével a közoktatás szervezetében, kiemelten hangsúlyozva a nemzeti műveltség szempontjait.

Könyvekről

V. Igen érdekes és gyakorlati szempontból ma is sok tanulságot ad a „Beszámoló és javaslat a kolozsvári Gyakorló Középiskola 1917/18. évi működéséről” című szemelvény. Itt már a „Kolozsvári Országos Tanárképző-Intézet Gyakorló Középiskolájának 1917/18. évi beszámolója” szerepel. Az előző közlemények mintegy előkészítő törekvéseinek megvalósult intézményéről van szó. Évfolyamonként és tantárgyakként foglalkozik az intézmény feladatával, közli az óraterveket a mindenkire kötelező előadásokra és a szakosodó bontásra, amire laboratóriumi és szemináriumi gyakorlatok, munkák jönnek. Ezután az Intézmény elhelyezésére vonatkozó ismertetés következik, majd „A tanítási anyag” című részben módszertani megfigyelések és megállapítások következnek. Ezek nagyon érdekesek. Azt tükrözik, hogy az Intézmény ismeri a századforduló gyermeklélektani, gyermektanulmányi irodalmát, épít a gyermek érdeklődésének az ismeretszerzésben való szerepére, a tananyag (tanterv) összeállításában az értelmi nevelés mellett az érzelmi és erkölcsi nevelés szempontjait is figyelembe veszi, különösen a magyar irodalmi anyag tanításánál. (Ezt láttam *Szántó Lőrincnél* a szegedi Országos Polgári Iskolai Tanárképző Intézetében a Gyakorló Polgári Iskolában!). Szól a történelemtanítás nehézségeiről, a természetrajz-földrajz tanításában (*Gelei József*) a tanulmányi kirándulásokról, a tanulók spontán ismeretszerzéséről, megfigyelő készségének és képességének ismeretéről, neveléséről, a főigazgatói (*Schneller István*) és tanulói hospitálásokról, a tanulók gyermektanulmányi, iskola-egészségügyi, értelmiségvizsgálati (Binet-Simon-féle tesztek) felméréséről (*Riegler Gusztáv* egyetemi rektor). A beszámoló *gróf Zichy János* vallás- és közoktatásügyi miniszter 102–390–1918. sz. rendeletének ismertetésével zárul, melyben a *Schneller István* javaslata alapján létrehozott iskolát elismerte. A Tájékoztatóban szó van arról, hogy ebbe az iskolába két évfolyamú előkészítő iskola után lehet bejutni, az alsó- és felső fokú középiskola elvégzése után a tanulók a liceumi tanfolyamba lépnek, amelynek II. évfolyamos tanulói már az egyetem rendes hallgatói. A gyermekek az elemi iskola III. osztályának sikeres elvégzése után kerülhetnek be ebbe az iskolába.

VI. A könyv befejező része *Imre Sándor* írásaiból közöl szemelvényeket: (1) Az önállóságra nevelés (értemi nevelés), (2) Az érzelmi nevelés közvetlen feladatai, (3) Az iskolai értelmi nevelés körülményei, (4) Az iskolai értelmi nevelés szempontjai, (5) Az oktatás, (6) Gondolkozás, gyakorlás az értelmi nevelésben című fejezetekben.

Ezekben a tanulmányokban *Imre Sándor* az iskolai oktató-nevelő munka szinte minden területére nézve fejtette ki állásfoglalását. Figyelemmel volt a tanulóban végbemenő lelki folyamatokra. Mint Neveléstan c. könyvében, itt is hangsúlyozza a nevelő személyiségének szerepét.

A kötetet összefoglaló zárja, amelyben a szemelvények válogatói, a bevezető tanulmány írói, tömör áttekintésben foglalják össze a kolozsvári Középiskolai Tanárképző Intézet igazgatójának és professzorainak a tanárképzés érdekében kifejtett munkásságát. A könyv gondos tanulmányozása sok kérdésben ad a mára is eligazítást. Akik a kolozsvári Egyetemhez kötődünk, azoknak nemcsak valami nosztalgikus élmény, hanem ma is ösztönző az iskolai és iskolán kívüli munkában. Az ifjabb tanároknak is van benne útmutatás, ha munkájukat nemcsak kenyérkeresésnek, hanem hivatásnak is tekintik. Eredményes tanári munkát csak így lehet végezni. Az ilyen és más pedagógiai gondolatok a szemelvényekben biztosítják a könyv mindenkorai hasznát.

Deák Gábor

Norbert Boteram (szerk.): Interkulturelles Verstehen und Handeln
Centaurus-Verlagsgesellschaft Pfaffenweiler, 1993. 360 o.

Norbert Boteram: Interkulturelles Handeln und Verstehen című könyvében a gyűjtemény szerzői arról a problémáról gondolkodnak, hogy vajon a kulturális különbség, az a „mátság”, amit az országhatárok és egyéb körülmények alakítanak ki, egymáshoz közelíthető-e? Nemzetközi kapcsolattartás alakult ki a turizmus, az egyetemi mozgalmak, sport, kereskedelem területén. A tömegtájékoztató, a televízió, rádió, sajtó is segítik ezt a folyamatot. A kulturális „mátságot” azonban nem sikerül igazán megértenünk, s ahhoz közelednünk. A külföldiekkel szembeni idegenkedés jellemző és nem tudjuk rugalmasan, nyitottan fogadni az éhség, szegénység,